

Puolitotuuksia ja mörköjä - mutta missä on pihvi?

Ilkka Pyysiäinen

Krister Talvisen (2002) minua vastaan esittämä kritiikki on samanlaista sisäisesti ristiriitaista kamppailua itse luotua mörköä vastaan kuin René Gothónin (2001) hutaisten laadittu vastine Teemu Tairan (2001) erinomaiseen kirjoitukseen. Koska yksinkertaisilla mutta virheellisillä ajatuksilla on taipumus levitä nopeammin kuin mutkikkailla mutta perustelluilla, pyrin seuraavassa pysäyttämään tämän puolittuuksien vyöryn heti alkuunsa.

Talvisen mukaan eri traditioiden piirissä saadut tutkimustulokset ovat joko toisensa poissulkevia tai vertailukelvottomia. Silti hän toivoo eri näkökulmien välistä kriittistä keskustelua, pohtimatta kuitenkaan mihin se voisi perustua ja mikä voisi olla sen päämäärä. "Selvää" hänelle on vain, että ymmärtävän tutkimuksen tuloksena ei voi syntyä kognitiivisen tutkimuksen mukaisia tuloksia tai päinvastoin. Mikäli "mukaisia" tarkoittaa tässä "yhteensopivia", hänen väitteensä on kaikkea muuta kuin selvä. Mikäli se taas tarkoittaa jotakin muuta, voimme vain arvailla, mitä Talvinen oikein on halunnut sanoa.

Intuitionvastaisuus uskonnollisuuden tuntomerkinä

Talvinen väittää minun "leimaavan" ymmärtävän tutkimuksen itsepetokseksi. Perusteluksi hän viittaa kirjoitukseeni, jossa totean, että tieteelliseksi metodologiaksi ei riitä vetoaminen siihen, että tutkija on eläytyntynyt tutkittavien maailmaan ja arvioinut asioita terveellä järjellä; samaahan tehdään Napakymmissäkin. Mutta tämä ei tietenkään ole ymmärtävän tutkimuksen leimaamista *an sich*, vaan sen yhden version kritisoimista.

Talvisen mukaan kritiikkiini on kuitenkin epäeettistä, koska humanismissa on kyse ihmisten välisen ymmärryksen lisäämisestä ja humanismi on siksi eettinen valinta. Toisin sanoen: "Koska minun edustamani tutkimus on maailman kaikkien ihmisten parhaaksi, on sen kritisoiminen osoitus kriitikon alhaisesta moraalista." Taira (2001; 2002) huomauttaa aivan oikein tällaisen eettisen naiviuden vaarallisuudesta.

Talvinen yrittää myös todistella, että intuitionvastaisuus ei voi olla uskonnon välttämätön eikä riittävä tuntomerkki, mm. siksi, että intuitionvastaisuutta on olemassa uskonnon ulkopuolellakin. Olen itse kirjoittanut lukuisissa yhteyksissä siitä, miten intuitionvastaisuus ei rajoitu vain uskuntoon (esim. *Pyysiäinen* 2000; 2001). Sen sijaan olen kyllä esittänyt, että se on uskonnon välttämätön tuntomerkki (*Pyysiäinen*, painossa).

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että uskonto olisi jokin luonnollinen laji ja intuitionvastaisuus sen olemuksellisesti välttämätön piirre. Kyse on siitä, että luodaan operationaalisesti mielekäs uskonnon käsite, jolla on erottelukykyä ja jota siksi voidaan hyödyntää tutkimuksessa. Tietysti mitä tahansa "voidaan tarkastella uskonnollisina ilmiöinä", kuten Talvinen toteaa, mutta mitä tällä voitetaan? Termillä 'uskonto' on oltava jokin eksplisiittinen sisältö, jotta sen käyttö olisi mielekästä tutkimuksessa. Risto Selin (2002) toteaa aivan oikein, että uskonnon määritelmässä on jotakin vikaa, mikäli se kattaa kaiken. On myös eri asia nähdä jokin uskontona kuin nähdä sen jossakin rajatussa mielessä uskonnonkaltaisena.

Tutkijan 'uskonnon' käsitteen lähtökohtana on kansanomaisen ymmärrys uskonnosta, jota tutkimus pyrkii täsmentämään tuomalla esiin sen implisiittisiä ulottuvuuksia. On olemassa alustavaa empiiristä evidenssiä sille, että ainakin länsimaiset ihmiset (miehet ja naiset) pitävät intuitionvastaisuutta uskonnollisuuden intuitiivisena tuntomerkinä (ks. *Pyysiäinen* 2000; 2001). Sen sijaan Sami Pihlströmin useaan otteeseen peräänkuuluttama "spesifisti uskonnollisen" käsite on hyvin ongelmallinen; en ole nähnyt ainuttakaan analyysia, joka olisi suodattanut jostakin käyttäytymisestä tai ajattelusta esiin sellaisen spesifisti uskonnollisen aspektin, josta "uskovat" olisivat tietoisia ja joka olisi yleistettävissä.

Talvisen outoa argumentaatiota

Talvinen kysyy myös, eikö kognitiivisiin prosesseihin keskittyminen jätä jotakin pois uskonnollisuuden kuvaamisesta. Totta kai jättää! Kaikki tutkimus, myös ymmärtävä, on aina aspektuaalista. Siksi on tilaa erilaisille lähestymistavoille. En ole milloinkaan väittänyt, että kognitiivinen tutkimus paljastaisi meille uskonnosta koko totuuden ja vain totuuden. Sen sijaan se kyllä pystyy ottamaan huomioon sosiaalisen (ja kulttuurisen) ulottuvuuden, päinvastoin kuin Talvinen esittää (*Pyysiäinen* 2001: luvut 3 ja 4 käsittelevät juuri tätä).

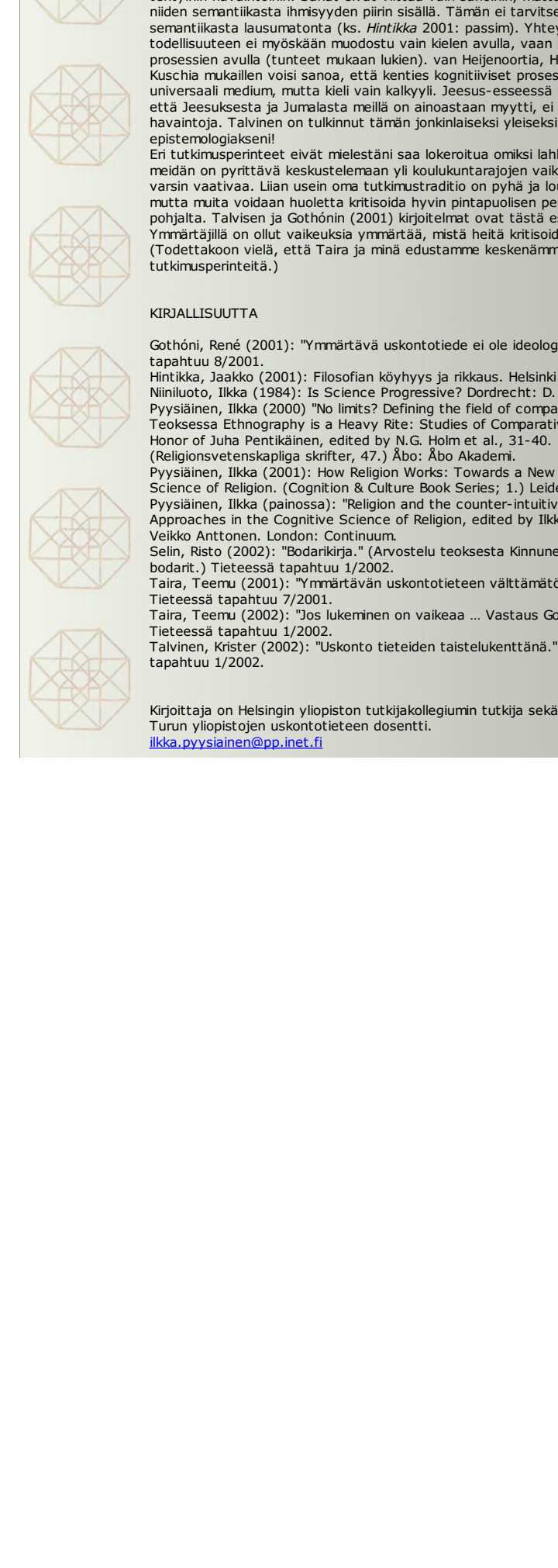
Talvinen esittää myös sen iänikuisen vastaväitteen, että kognitiivinen tutkimus ei voi olla objektiivista, koska se "lähtee liikkeelle tietyistä oletuksista." Mutta hyvänen aika, kaikki tietohan perustuu tietyille oletuksille, kaikki oletukset vain eivät ole yhtä hyviä. Jos oletan Talvisen puhuvan totta sanoessaan olevansa maisteri, niin oletukseni on tietyille lähtökohtaoletuksille perustuva ja kuitenkin objektiivisesti tosi (lähtöoletukset ovat mielekkäitä).

Jonkin lähestymistavan objektiivisuus ei edellytä sitä, että sen avulla saavutettaisiin jokin "suora" yhteys todellisuuteen (ks. esim. *Niiniluoto* 1984: 1-7, 75-110). Mitä sellainen edes voisi olla? Objektiivisuus koostuu mm. perusteltavuudesta, ristiriidattomuudesta, avoimuudesta jne. On hieman erikoista, että Talvinen kiistää vastakkainasettelun kognitiivisen tutkimuksen objektiivisuus - ymmärtävän subjektiivisuus; juuri ymmärtävän tutkimuksen edustajathan usein vetoavat siihen, että selittävä tutkimus on "objektivistista" ja ymmärtävä taas pyrkii tavoittamaan subjektiivisia merkityksiä eikä kiellä tutkijan oman subjektiivisuuden osuutta.

Lopuksi Talvinen väittää objektiivisuuden ihanteeni joutuvan "outoon valoon", koska minä kuulemma olen esittänyt, että olemme "kielen vankeja" ja yhteytemme todellisuuteen muodostuu vain sanojen ja käsitteiden avulla. Sanat viittaavat vain sanoihin. Talvinen siteeraa yhtä sivua kirjastani Jumalan selitys (1997: 179) sekä kaunokirjallista esseetäni "Missä hän on nyt?" (teoksesta *Kuka Jeesus?*, 1995).

Jumalan selityksessä vetoan Putnamin "sisäiseen realismiin", en antirealismiin. Tietomme koostuu väitteistä, jotka rationaalinen olento voi hyväksyä ihmiselle

mahdollisen kokemuksen nojalla, ei absoluuttisen suoraan todellisuudesta tehtyihin havaintoihin. Sanat eivät viittaa vain sanoihin, mutta keskustelemme niiden semantiikasta ihmisyyden piirin sisällä. Tämän ei tarvitse tehdä semantiikasta lausumatonta (ks. *Hintikka* 2001: passim). Yhteytemme todellisuuteen ei myöskään muodostu vain kielen avulla, vaan kognitiivisten prosessien avulla (tunteet mukaan lukien). van Heijenoortia, Hintikkaa ja Kuschia mukaillen voisi sanoa, että kenties kognitiiviset prosessit ovat universaali medium, mutta kieli vain kalkyyli. Jeesus-esseessä kirjoitin vain siitä, että Jeesuksesta ja Jumalasta meillä on ainoastaan myytti, ei suoraa havaintoja. Talvinen on tulkinut tämän jonkinlaiseksi yleiseksi epistemologiakseni!

Eri tutkimusperinteet eivät mielestäni saa lokeroitua omiksi lahkoikseen, vaan meidän on pyrittävä keskustelemaan yli koulukuntarajojen vaikka se onkin varsin vaativaa. Liian usein oma tutkimustraditio on pyhä ja loukkaamaton, mutta muita voidaan huoletta kritisoida hyvin pintapuolisen perehtymisen pohjalta. Talvisen ja Gothónin (2001) kirjoitelmat ovat tästä esimerkkejä. Ymmärtäjillä on ollut vaikeuksia ymmärtää, mistä heitä kritisoidaan. (Todettakoon vielä, että Taira ja minä edustamme keskenämme aivan erilaisia tutkimusperinteitä.)

KIRJALLISUUTTA

- Gothóni, René (2001): "Ymmärtävä uskontotiede ei ole ideologiaa." Tieteessä tapahtuu 8/2001.
- Hintikka, Jaakko (2001): *Filosofian köyhyys ja rikkaus*. Helsinki: Art House.
- Niiniluoto, Ilkka (1984): *Is Science Progressive?* Dordrecht: D. Reidel.
- Pyysiäinen, Ilkka (2000) "No limits? Defining the field of comparative religion." Teoksessa *Ethnography is a Heavy Rite: Studies of Comparative Religion in Honor of Juha Pentikäinen*, edited by N.G. Holm et al., 31-40. (Religionsvetenskapliga skrifter, 47.) Åbo: Åbo Akademi.
- Pyysiäinen, Ilkka (2001): *How Religion Works: Towards a New Cognitive Science of Religion*. (Cognition & Culture Book Series; 1.) Leiden: Brill.
- Pyysiäinen, Ilkka (painossa): "Religion and the counter-intuitive." In *Current Approaches in the Cognitive Science of Religion*, edited by Ilkka Pyysiäinen & Veikko Anttonen. London: Continuum.
- Selin, Risto (2002): "Bodarikirja." (Arvostelu teoksesta Kinnunen, Taina: *Pyhät bodarit*.) Tieteessä tapahtuu 1/2002.
- Taira, Teemu (2001): "Ymmärtävän uskontotieteen välttämätön täydennys." Tieteessä tapahtuu 7/2001.
- Taira, Teemu (2002): "Jos lukeminen on vaikeaa ... Vastaus Gothónille." Tieteessä tapahtuu 1/2002.
- Talvinen, Krister (2002): "Uskonto tieteiden taistelukenttänä." Tieteessä tapahtuu 1/2002.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin tutkija sekä Helsingin ja Turun yliopistojen uskontotieteen dosentti.

ilkka.pyysiainen@pp.inet.fi